

ПРЕДМЕТ ЗЛОЧИНУ ПРОВЕДЕННЯ ВИБУХОВИХ РОБІТ З ПОРУШЕННЯМ ПРАВИЛ ОХОРОНИ РИБНИХ ЗАПАСІВ

В.Л. Мельниченко

здобувач кафедри

кримінального права та процесу

ВНЗ «Національна академія управління»

Постановка проблеми. Враховуючи те, що предмет злочину відноситься до числа обов'язкових ознак складу злочину, передбаченого ст. 250 КК України, а тому істотно зростає його роль при кваліфікації цього злочину. Зазначене свідчить, що предмет злочину проведення вибухових робіт з порушенням правил охорони рибних запасів, потребує подальшого поглибленого дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій свідчить, що проблемі предмета злочину присвячені роботи В.Я. Тація, М.Й. Коржанського, В.К. Матвійчука, П.П. Андрушка, М.І. Панова, Р.Д. Боголепова, Ю.С. Богомякова, В.І. Борисова, І.О. Харь, С.Б. Гавриша, Н.П. Грабовської, В.К. Грищука, Н.О. Лопашенко, Є.В. Лащука, А.А. Музики, С.А. Кузьміна, Т.Г. Савенкової та ін. Проте, до цього часу відсутнє комплексне дослідження предмета злочину, передбаченого ст.250 КК України.

Мета статті полягає в дослідженні предмета злочину проведення вибухових робіт з порушенням правил охорони рибних запасів.

Основні результати дослідження. Слід зазначити, що у сфері кримінального права важливо пам'ятати, що дотримання приписів закону про кримінальну відповідальність ґрунтується, значною мірою, на забезпеченні правильної кваліфікації вчинених злочинів [1, с. 195]. У цьому сенсі дуже влучно зауважив М.Й. Коржанський, що кваліфікація злочину є не що інше як підґрунтя законності у кримінальному праві [2, с. 122]. Умовою належного, практичного застосування та формулювання норм кримінального закону є завчасне удосконалення його понятійного апарату, що об'єктивно обумовлюється інтенсивним розвитком суспільства, зміною підходів у аналізі суспільних явищ [1, с. 193].

Необхідно погодитися з думкою, яка є в юридичній літературі, що проблема предмета злочину є однією із найбільш суперечливих та мало вивчених і його роль у механізмі заподіяння шкоди в сфері певних суспільних відносин, виявленні об'єкта посягання і кваліфікації діяння має незаперечне теоретичне та практичне значення [3, с. 128].

На наш погляд, є сприйнятливим твердження, що у зв'язку з великою складністю та багатоаспектністю проблеми предмета, її не змогло остаточно вирішити ґрунтовне монографічне дослідження «Предмет злочину: теоретичні основи пізнання» (автори А.А. Музика, Є.В. Лащук), що вийшло друком у 2011 р., та містить систематизовану сукупність концепцій, поглядів, ідей та

обґрунтування авторської дефініції [4, с. 1-192; 1, с. 196]. Проте наше дослідження проведемо, стикуючи цю проблему з предметом злочину, передбаченого ст. 250 КК України.

Як впливає з аналізу змісту безпосереднього об'єкта злочину проведення вибухових робіт з порушенням правил охорони рибних запасів, а також з диспозиції ст. 250 КК України, злочин, що розглядається, завжди вчиняється у зв'язку з приводу предметів, які ми попередньо визначили у загальному вигляді як рибні запаси або дикі водні тварини. Таким чином, даний злочин належить до категорії так званих предметних, обов'язковою ознакою яких є предмет злочину, що безпосередньо вказаний у ст.250 КК України. Але дослідження цього досить складного предмета злочину неможливо без його загальної характеристики на рівні загального поняття складу злочину, оскільки, безумовно, правильним є те положення, згідно з яким той, хто береться за вирішення часткових питань без попереднього вирішення загальних, завжди так чи інакше буде наштовхуватися на ці невирішені загальні питання.

Проблема предмета злочину, взагалі і зокрема, передбаченого ст.250 КК України, – одна зі складних і спірних у теорії кримінального права. Аналізуючи історію розвитку вчення про предмет злочину в аспекті загального вчення про злочин, слід констатувати, що певні дослідження цієї проблематики фахівці почали приділяти увагу лише у минулому столітті у межах розроблення концептуальних засад радянського кримінального права [1, с. 196]. У цьому сенсі потрібно зауважити, що в науці кримінального права відсутня єдність поглядів стосовно поняття «предмет злочину», це стосується і науки радянського кримінального права і сучасної кримінально-правової науки. Проте, вивчення цієї проблеми, на наш погляд, потребує особливої уваги, оскільки предмет злочину вказує на зв'язок його з об'єктом злочину, з об'єктивною стороною злочину, з суб'єктом і суб'єктивною стороною злочину. У цьому контексті слід погодитися з думкою М.М. Панова, що поза з'ясуванням соціально-економічної і правової суті предмета злочину, а, на наше переконання, і екологічної його сутності, іноді може бути суттєво ускладнено правильне встановлення і тих суспільних відносин, на які спрямовано злочинне посягання [5, с. 50].

Перш, ніж ми приступимо до з'ясування цієї важливої проблеми, звертаємо увагу на те, що ми дотримуємося позиції - предмет злочину є самостійною обов'язковою ознакою лише для предметних складів злочину, до яких відноситься і злочин, передбачений ст.250 КК України. Він пов'язаний з об'єктом злочину таким же чином, як і з іншими елементами складу злочину, такими, як об'єктивна сторона, суб'єкт та суб'єктивна сторона [6, с. 27-28]. Тому питання про предмет, в тому числі і цього злочину, має не тільки теоретичне, а й важливе практичне значення, оскільки міра відповідальності особи певним чином залежить від того, що буде визначено предметом такого складу злочину. Зокрема, предмет злочину має значення для правильної кваліфікації вчиненого діяння, а також для розмежування суміжних складів злочинів; предмет злочину може бути також критерієм розмежування злочинного та незлочинного діяння тощо.

Стосовно предмета злочину в юридичній літературі, як ми вже зазначали, висловлювалися точки зору, які мають суттєві розбіжності. Так, М.Й. Коржанський наполягає на тому, що предмет злочину – це матеріальна річ, в якій проявляються певні сторони (властивості) суспільних відносин (об'єкта злочину), шляхом фізичного або психічного впливу, на який завдається соціально небезпечна шкода в сфері цих суспільних відносин (тобто предмет – це матеріальна сторона об'єкта, але не сам об'єкт) [7, с. 17]. Натомість П.С. Матишевський та Є.В. Фесенко вважають, що предметом злочину є речі матеріального світу (матеріалізовані утворення), безпосередньо впливаючи (діючи) на які шляхом їх вилучення, створення, знищення, зміни їх вигляду або правового режиму тощо, винна особа посягає на цінності (блага), що належать суб'єктам суспільних відносин та охороняються законом [8, с. 132; 9, с. 75-78]. В.Я. Тацій зауважує, що предмет злочину – це будь-які речі матеріального світу, з певними властивостями яких закон про кримінальну відповідальність пов'язує наявність в діях особи ознак конкретного складу злочину [10, с. 17]. На думку М.І. Загороднікова, предметом злочину виступають ті речі матеріального світу, впливаючи на які, суб'єкт заподіює шкоду об'єктові злочину [11, с. 40]. Згідно з позицією М.І. Бажанова, предмет злочину – це «...та річ (фізичне утворення) матеріального світу, поводження з якою закон пов'язує з певною кваліфікацією а, значить, і з відповідальністю» [12, с. 33].

М.І. Панов під предметом злочину розуміє «...предмети, речі матеріального світу, що виступають матеріальною формою вираження (субстратом) суспільних відносин або необхідною умовою, засновником або ж свідченням існування і нормального функціонування суспільних відносин, охоронюваних кримінальним законом від злочинних посягань» [13, с. 9]. В.М. Кудрявцев визначав предмет злочину не тільки як річ, а як процес, що є умовою (передумовою) існування або формою вираження чи закріплення конкретних суспільних відносин, які зазнають безпосереднього впливу з боку злочинця при посяганні на ці суспільні відносини. С.Ф. Кравцов визначає предмет злочину як матеріальний (речовий) елемент суспільних відносин, який прямо вказує або природним чином впливає з кримінального закону і шляхом протиправного впливу, на який порушуються ці суспільні відносини [14, с. 3]. М.М. Панов до категорії предмет злочину включає не тільки фізичні предмети (речі, майно), але й реально існуючі явища об'єктивного світу, енергію (електричну, теплову та ін.), а також інформацію, у зв'язку з існуванням чи створенням яких або з їх обігом вчиняється злочин [15, с. 44]. Є.В. Лашук стверджує, що предмет злочину – це факультативна ознака об'єкта злочину, що знаходить свій прояв у матеріальних цінностях, які людина може сприймати своїми органами чуття чи фіксувати спеціальними технічними засобами з приводу яких та/або шляхом безпосереднього впливу на які вчиняється злочинне діяння [16, с. 5]. О.Ю. Вітко зазначає, що предмет злочину є необхідний (обов'язковий) для предметних складів злочинів елемент складу злочину, яким можуть бути будь-які речі, будь-яка інформація, будь-яка енергія, які мають матеріальний вираз, з властивостями яких та з вказівкою на які закон про кримінальну відповідальність пов'язує наявність складу злочину в діяннях особи [6, с. 32].

З урахуванням наведених вище точок зору, ми приходимо до висновку, що в наш час в науці кримінального права головним чином превалює підхід до визначення предмета злочину як речі матеріального світу, з певними властивостями яких закон про кримінальну відповідальність пов'язує наявність у діяннях особи ознак конкретного складу злочину [17, с. 35; 10, с. 35]. При цьому, на наш погляд, акцентується увага на тому, що предметом злочину визнаються лише предмети (в тому числі речі, майно) [3, с. 17; 4, с. 134; 5, с. 132; 6, с. 75-78; 7, с. 17; 8, с. 44; 9, с. 33; 10, с. 67-73; 11, с. 3].

Існує й другий підхід в розумінні предмета злочину та у визначенні його поняття, який пов'язаний з досягненнями науки і техніки, новітніми (зокрема інформаційними) технологіями [15, с. 54]. У цьому контексті нам імпує позиція М.М. Панова: він відносить до категорії «предмет злочину» не тільки фізичні предмети (речі, майно), але й реально існуючі явища об'єктивного світу, енергію (електричну, теплову та ін.), а також інформацію, з існуванням яких або з їх обігом вчиняється злочин [15, с. 44].

Сприйнятливим та важливим, на наш погляд, є підхід до поняття «предмет злочину» Є.В. Лащука, де він зазначає, що «...предмет злочину знаходить свій прояв у матеріальних цінностях, які людина може сприймати органами чуття чи фіксувати спеціальними технічними засобами з приводу яких та/або шляхом безпосереднього впливу на які вчиняється злочинне діяння [16, с. 6]. Істотно доповнює поняття «предмет злочину» позиція О.Ю. Вітка стосовно предмета «...якими можуть бути будь-які речі, будь-яка інформація, будь-яка енергія, які мають матеріальний вираз, з властивостями яких та з вказівкою на які закон про кримінальну відповідальність пов'язує наявність складу злочину в діянні особи» [6, с. 32]. Проте, ці положення стосовно поняття «предмет злочину» потребують ще з'ясування відмінності таких понять, як «інформація», «відомості».

Отже, предметом злочину можуть бути будь-які речі, будь-яка інформація, будь-які відомості, будь-яка енергія, які отримали матеріальний вираз, з властивостями яких та з вказівкою на які закон про кримінальну відповідальність пов'язує наявність злочину в діянні особи.

Слід зазначити, що з'ясування дискусійних положень стосовно поняття «предмет злочину», не вирішили питання стосовно місця предмета злочину в структурі складу злочину і, зокрема, діяння, передбаченого ст. 250 КК України. Враховуючи вищезазначене, дослідимо питання стосовно місця предмета злочину у структурі досліджуваного складу злочину. Існують різні точки зору з приводу цього питання. Згідно з прибічниками першої точки зору, предмет злочину знаходиться за межами об'єкта діяння [18, с. 71; 19, с. 246]; деякі криміналісти ототожнюють безпосередній об'єкт і предмет злочину [20, с. 19; 21, с. 42; 22, 142]; автори третьої точки зору розглядають предмет злочину як складову об'єкта злочину [22, с. 56; 24, с. 303; 25, с. 222; 26, с. 130; 14, с. 8; 7, с. 9; 28, с. 126; 27, с. 9]; прихильники четвертої точки зору зазначають, що предмет злочинного діяння не самостійний елемент складу злочину, а лише факультативна ознака злочину та тісно пов'язана з об'єктом злочину [29, с. 36-37; 7, с. 9; 8, с. 132-133; 30, с. 74; 31, с. 92]; В.К. Матвійчук наполягає на тому, що предмет

злочину є самостійною ознакою конкретного злочину [32, с. 136]. О.Ю. Вітко вважає, що предмет злочину є самостійним обов'язковим лише для предметних складів злочинів елементом та пов'язаний із об'єктом злочину таким же чином, як і з іншими елементами складу злочину, такими, як об'єкт та суб'єкт злочину, об'єктивна та суб'єктивна сторона злочину [6, с. 27-28].

Цікава позиція стосовно місця предмета злочину у С.В. Кузьміна, який зазначає, що питання відносної самостійності або належності предмета злочину до об'єкта, як його ознаки видається дискусійним [1, с. 195]. Своє судження він пояснює там, що як правило, предмет злочину безпосередньо впливає та нерозривно пов'язаний із характеристикою об'єктивної сторони злочину (тим більше, що предмет злочину при вчиненні злочину може знищуватись або змінюватись за формою чи змістом, змінювати володільця, переміщуватись у просторі тощо. При вчиненні деяких злочинів предмет злочину може трансформуватись в знаряддя злочину, у деяких випадках предмет злочину одночасно є і його знаряддям або засобом вчинення [33, с. 54].

Погляди авторів першої точки зору, зокрема, Д.Н. Розенберга та ін., на наш погляд, містять позитивні моменти, оскільки предмет злочину виносять за межі об'єкта.

З метою більш поглибленого вивчення такої ознаки досліджуваного діяння, як предмет злочину, що прямо названа в диспозиції ст. 250 КК України, і зручності її пізнання доцільно, з певною умовністю розглядати окремо. Цей підхід вірний тому, що певні властивості предмета злочину зумовлюють необхідність надання їй певної правової значимості в конкретному складі злочину [10, с. 132]. Так, наприклад, властивості предмета дають можливість вирішити питання про відповідальність за проведення вибухових робіт з порушенням правил охорони рибних запасів, а в диспозиції ще зазначається і — диких водних тварин. Тому виділення предмета злочину в окрему ознаку з наданням йому законодавцем того чи іншого значення, властивостей, функцій визначає його як самостійну і необхідну ознаку конкретного складу злочину (факультативну – загального складу злочину) [10, с. 132]. Безапеляційність твердження прихильників другої точки зору, зокрема, А.Н. Васильєва, М.П. Михайленка, А.А. Піонтковського та ін. стосовно тотожності об'єкта і предмета злочину є проблематичним. Це наглядно довів М.Й. Коржанський, звертаючи увагу на те, що об'єктом злочину завжди є суспільні відносини, а предмет – це матеріальна річ, складова частина об'єкта злочину [7, с. 9-10]. У цьому контексті слід погодитися з думкою В.К. Матвійчука, що погляди авторів другої точки зору, які ототожнюють безпосередній об'єкт і предмет злочину, навіть не ґрунтуються на чинному законодавстві [19, с. 132]. Не можна також погодитися з твердженням третьої групи, які складають абсолютну більшість, і принципово дотримуються того, що предмет злочину може для певної мети мати інші правові функції, має інше призначення і є лише предметом відносин. У цьому запереченні ми покладемося на позицію В.К. Матвійчука, що не можна зрозуміти предмет злочину, розглядаючи його за такою лише функцією [32, с. 132]. Про це, як завжди переконливо, зазначає В.Я. Тацій, вказуючи, що структура будь-яких суспільних відносин є незмінною, оскільки до їх складу поряд з

іншими системоутворюючими частинами (елементами) входить предмет суспільних відносин, причому, якими б властивостями він не володів і в якій би формі не проявився у складі суспільних відносин, він завжди є їх предметом, і його ніяк не слід називати чимось іншим (наприклад, предмет злочину або предметом посягання) [29, с. 27].

Нам більше симпатизує позиція четвертої групи авторів, а саме В.Я. Тація, П.С. Матишевського, Є.В. Фесенка, які вважають, що предмет злочину – не самостійний елемент складу злочину, а є лише ознакою складу злочину [10, с. 36-37; 9, с.132 - 133]. Натомість, вірно зазначає В.К. Матвійчук, що є непереконливою думка В.Я. Тація щодо відмінності термінів «елемент» і «ознака», яка тільки ґрунтується на тлумаченні «Словаря русского языка» С.І. Ожегова [32, с. 133]. Ми сприймаємо позицію В.К. Матвійчука про те, що судження В.Я. Тація з приводу того, що предмет злочину не може претендувати на роль самостійного елемента складу злочину, є непереконливою, оскільки його висновок спирається лише на судження, що склад злочину утворює сукупність його обов'язкових елементів (об'єкта, об'єктивної сторони, суб'єктивної сторони та суб'єкта злочину), яке можна вважати дискусійним [32, с. 134].

Нам уявляється, що на рівні зазначеної абстракції, а саме загального складу злочину, можливий і такий підхід, але на рівні конкретного складу злочину (у нашому випадку передбаченому ст. 250 КК України), таке судження є надто суперечливим. Ми схилиємося до твердження В.К. Матвійчука, що предмет злочину як правове явище має ряд ознак, в тому числі і юридичних [32, с. 134]. У відповідності з «Словарем русского языка» С.І. Ожегова, під елементом слід розуміти складову частину будь-якого складного цілого [35, с.581]. Згідно тлумачення словників української мови термін «елемент» має значення як складова частина чого-небудь або як окрема сторона, риса чого-небудь [36, с. 473]. У свою чергу термін «ознака» в різних словниках тлумачаться як: риса, особливість, властивість кого-небудь, чого-небудь або те, що вказує на що-небудь, свідчить про щось [37, с. 655].

Проте, якщо об'єкт злочину є самостійною ознакою, то предмет – факультативною ознакою складу злочину [38, с. 36]. У контексті зазначеного слід погодитися з думкою О.Ю. Вітка, що якщо визнавати предмет злочину факультативною ознакою складу злочину, який разом з об'єктом утворює самостійний елемент складу злочину - об'єкт злочину, то очевидним стає певне ототожнення предмета та об'єкта злочину як елемента складу злочину, що є недостатньо обґрунтованим [6, с. 28; 39, с.168]. Аналіз зазначених понять свідчить, що вони за своєю суттю майже не відрізняються. Виходячи з цього, важко погодитися з О.Ю. Вітком, що термін «елемент» і «ознака» є різними за своєю суттю поняттями [6, с. 29]. Тому варто погодитися з думкою В.Я. Тація, що предмет конкретного складу злочину і предмет відносин (складова об'єкту) не є тотожними [29, с. 27]. Таким чином, предметом суспільних відносин, які є об'єктом складу злочину, визнається все те, з приводу чого або у зв'язку з чим існують саме ці відносини [29, с. 47]. Важливо також зазначити, що нашу позицію підтримує О.Ю. Вітко: «... можна дійти висновку про те, що дійсно для

кримінального права можливо визнати допустимим говорити про те, що склад злочину має ознаки або елементи» [6, с. 29].

Про предмет злочину як ознаки складу злочину слід говорити тільки при посяганні на суспільні відносини, які виражаються в матеріальних предметах [40, с. 164].

Значення правової ознаки предмета злочину полягає в тому, що з його допомогою законодавець у диспозиції норми Особливої частини Кримінального кодексу вказує на відносини, що виступають об'єктом злочину [40, с. 172]. Тому слід класифікувати предмети злочину в залежності від вираження в них тих або інших властивостей [40, с. 174].

Якщо предмет злочину виражає суспільні відносини, то їх класифікація повинна визначатися властивостями предмета злочину в залежності від того, які відносини вони, на думку законодавця, характеризують [40, с. 174]. У цьому контексті ми приєднуємося до класифікації предметів злочинів В.М. Винокурова, наслідуючи принципи, що характеризують наступні суспільні відносини: 1) особисті немайнові відносини; 2) майнові; 3) у сфері суспільної безпеки; 4) у сфері здоров'я населення і суспільної моралі; 5) у сфері безпеки держави; 6) у сфері правосуддя; 7) у сфері порядку управління [34, с. 174]. Проте, з певним уточненням, оскільки проведення вибухових робіт з порушенням правил охорони рибних запасів, також не може відноситися до особистих немайнових відносин, а має стосуватися відносин, які забезпечують охорону і раціональне використання об'єктів навколишнього природного середовища.

Отже, дотримуючись концепції, що предмет злочину перебуває за межею об'єкта та є самостійною ознакою предметних злочинів [38, с. 172], оскільки він має певні властивості (ознаки), які відділяють його від об'єкта [39, с. 176-177], то вкотре варто погодитися з твердженням В.Я. Тація, що предмет злочину і предмет відносин не є тотожними [10, с. 136].

Маючи зазначене вище теоретичне підґрунтя, перейдемо до аналізу предмета злочину проведення вибухових робіт з порушенням правил охорони рибних запасів. При цьому акцентуємо увагу на тому, що предмет злочину, передбачений ст.250 КК України, має важливе кримінально-правове наступне значення для: 1) встановлення в суспільно небезпечному діянні складу злочину як підстави кримінальної відповідальності; 2) правильної кваліфікації злочину; 3) відмежуванні його від суміжних злочинів та аналогічного адміністративно-правового делікту; 4) оцінки суспільної безпеки злочину. Згідно ст.250 КК України предметам злочину виступають: 1) рибні запаси; 2) дикі водні тварини [41]. Вони визначаються як кримінальним законом (ст.250 КК України), так і іншими нормативно-правовими актами, що регулюють діяльність у сфері навколишнього природного середовища. Проте, з нашого погляду, важливо встановити перш за все родові ознаки, властиві всім цим предметам злочину, що аналізується. Такий підхід надасть можливість глибше й повніше встановити видові ознаки, притаманні кожному з указаних предметів.

Вирішуючи цю проблему, на наш погляд, треба визначити, насамперед, більш широке за обсягом поняття (термін), яке охоплювало б усі указані у

ст. 250 КК України предмети злочину. Такими термінами, які б охоплювали кожен із предметів досліджуваного злочину, можуть бути тварини, оскільки до тварин відносяться, навіть комахи, риби, птахи тощо [42, с. 200]. Тварини, зокрема, водні тварини, це «...одна з двох основних груп світу живих організмів на землі. На відміну від іншої групи — рослини, всі Т. — гетеротрофи, тобто харчуються готовими органічними речовинами... Наземні тварини ведуть початок від морських і прісноводних форм, але деякі з них вернулися до мешкання у водному середовищі...Тварини поділяються на 2 осн. групи з різним рівнем організації: одноклітинні (найпростіші) і багатоклітинні (решта Т)... Прийнято також несистематич. ділення Т. на хребетних (підтип) і безхребетних (велика група типів)... Одні тварини є джерелом харчування людини, пром. сировини тощо, інші — збудниками хвороб...» [42, с. 161]. Крім того, що стосується тваринного світу, то слід зазначити, що це тваринне населення — сукупність особин одного або багатьох видів тварин, що склалось історично в межах будь-якої території або акваторії (т.с. крім видового складу — фауни, характеризується також чисельністю особин...) [42, с. 161]. Натомість фауна — це «сукупність усіх видів тварин, що сформувалася історично в певному зоогеографічному районі суходолу або акваторії чи на всій земній кулі... За місцем населення тварин розрізняють водну фауну (морську, прісноводну та ін.) та суходільну Ф. (грунтову, наземну, лісову, степову тощо)...» [43, с. 537]. Термін «іхтіофауна» означає «від грець. *ichthus* — риба і фауна, сукупність риб к.-л. водойми, басейна, зоогеогр. області, а також к.-л. відрізка часу в історії Землі» [44, с. 514]. У той же час до поняття «звірі» відносять «...клас теплокровних тварин. Те саме, що й ссавці. У вузькому розумінні — хижі ссавці» [45, с. 241].

Отже, родовим, по відношенню до предметів злочину, передбаченого ст. 250 КК України (рибні запаси або дикі водні тварини) стає таки й предмет, який охоплюється терміном «тварини». Оскільки в структурі суспільних відносин, які розглядаються, предмет відносин стосується умов, що забезпечують охорону певних об'єктів природи тваринного світу, але більш конкретизованого, то необхідно також з'ясувати цю конкретизацію. Це свідчить про те, що у таких відносинах функції предмета мають інший аспект соціальних цінностей (наприклад, екологічного спрямування). У цьому випадку частіше всього відносини мають завдання регулювати певний порядок поведінки стосовно цих предметів злочину для запобігання їх знищенню та завданню істотної шкоди суспільним відносинам або загрози завдання їм такої шкоди.

Але такий підхід до тлумачення предмета досліджуваного злочину є все ж таки надто узагальненим, тому стосовно злочину, передбаченого ст.250 КК України його потрібно де що звужити. На наше переконання, необхідно чітко вказати ознаки предмета досліджуваного злочину, і на цій підставі не тільки правильно кваліфікувати вчинене суспільно небезпечне діяння за ст. 250 КК України, а й відмежувати його від суміжних правопорушень. Тому для розробки поняття «предмет злочину», передбаченого ст.250 КК України, треба виокремити (визначити) ознаки, властиві саме цьому предмету (в його родовій характеристиці). Нами вбачаються перш за все ознаки, які в юридичній літературі розглядаються як загальні (універсальні), властиві кожному предмету

злочину [5, с. 58]: соціальна, фізична, юридична (нормативна) [13, с. 67-73; 16, с. 8] – це ознаки, які в даному випадку мають своє специфічне відображення. Крім того, на наше переконання, необхідно визначитися зі спеціальними ознаками, які відображали б особливості цього предмета в його зв'язку з безпосереднім об'єктом злочину і доповнювали б його загальні ознаки. Спеціальними ознаками предмета злочину називають наступні: інформативність, імперативність і спеціальне функціональне призначення [5, с. 59].

Розглянемо детальніше наведені вище ознаки. Перш за все звернемося до загальних ознак. *Соціальна ознака* вказує на зв'язок предмета з об'єктом злочину. Це рибні запаси або дикі водні тварини, є не чим іншим, як предметом злочину, а умови, що забезпечують охорону цих об'єктів природи для запобігання шкідливих наслідків або загрози настання таких наслідків, виступають як предмет суспільних відносин, щодо яких існують суспільні відносини. Саме рибні запаси, а також дикі водні тварини, виступають чинниками, які зумовлюють виникнення й існування, суспільно значущої (позитивної) діяльності суб'єктів суспільних відносин, що забезпечують можливість умови регулювання певного порядку поведінки з цими предметами і належного забезпечення їх існування в природі та убезпечення від їх знищення, приймають запобігання завдання істотної шкоди цим суспільним відносинам. Істотна шкода цьому об'єкту злочину спричиняється протиправними учиненнями певних дій (проведенням вибухових робіт з порушенням правил охорони рибних запасів або диких водних тварин) стосовно предмета суспільних відносин, а саме, умов, що забезпечують охорону рибних запасів або диких водних тварин. У цьому випадку у сфері досліджуваних суспільних відносин з'являються особи, які проводять вибухові роботи з порушенням правил охорони рибних запасів або диких водних тварин. Тим самим створюється реальна загроза існування аналізованим суспільним відносинам.

Фізична ознака предмета злочину, як правило, свідчить, що він за загальним правилом є матеріальним вираженням існування тих чи інших суспільних відносин (в одних випадках він є субстратом останніх, зокрема, об'єктом природи, екологічних, як у нашому випадку, відносинах, а в інших – матеріальним відтворенням цих відносин або свідченням їх існування) [5, с. 60].

Юридична (нормативна) ознака вказує на предмет злочину (рибні запаси або дикі водні тварини) як обов'язкову ознаку злочину, передбаченого ст. 250 КК України. Зміст останньої, певною мірою, розкривається у довідникових джерелах та відповідній Постанові Пленуму Верховного суду України [46, с. 10] та інших нормативно-правових актах.

Спеціальні ознаки. Інформативність як ознака предмета злочину, передбаченого ст.250 КК України, свідчить, що предмети цього злочину містять у собі певні специфічні відомості (інформацію) стосовно їх природного походження, їх видів тощо.

Імперативність як ознака предмета злочину рибні запаси або дикі водні тварини, тісно пов'язана з юридичною (нормативною) їх ознакою і вказує на те, що приписи, а саме, заборони в ст.250 КК України повинні беззастережно використовуватися суб'єктами, на яких покладені функції проводити вибухові

роботи з дотриманням правил охорони рибних запасів або диких водних тварин (ст.250 КК України)

Функціональна ознака предмета цього злочину, об'єднуючи в собі дві попередні, вказує на спеціальне призначення предметів – рибні запаси або дикі водні тварини для ініціювання (доведення) відносин суб'єктам цих заборон, тобто до відповідних адресатів, які виконують вибухові роботи. Це означає наступне: по-перше, ця інформація (заборона) доводиться належним суб'єктом і така інформація породжує права і обов'язки для суб'єктів охоронюваних відносин; по-друге, за своїм змістом ці предмети злочину (у розумінні з інформативною та імперативною ознаками) дають підстави повідомити вчасно про суспільну небезпеку проведення вибухових робіт з порушенням правил охорони рибних запасів або диких водних тварин; по-третє, ці предмети злочину як такі з урахуванням змісту їх імперативних приписів є не чим іншим як можливістю розуміння стосовно однозначності заборони їх знищення шляхом проведення вибухових робіт з порушенням правил проведення таких робіт.

Предмети злочину, передбаченого ст.250 КК України, в законі мають такий термін: 1) рибні запаси; 2) дикі водні тварини.

Як свідчить наше дослідження, законодавчий їх перелік має узагальнений характер, який потребує більш детального переліку, що викликає з'ясування їх змісту. З цією метою ми звернемося спочатку до існуючих точок зору в юридичних джерелах, які висвітлюють предмет злочину, передбачений ст.250 КК України.

Так, С.Б. Гавриш під предметом цього злочину розуміє рибу або дикі водні тварини, що перебувають у стані природної волі (проте опосередковано до предмета даного складу злочину можна віднести й охоронюване законом середовище проживання риби та диких водних тварин) [47, с. 452]. До диких водних тварин належать об'єкти тваринного світу, що знаходяться в стані природної волі (дельфіни, креветки, кальмари, восьминоги, раки, краби) [47, с. 452]; автори Науково-практичного коментаря до Кримінального кодексу України під заг. ред. Потебенька М.О., Гончаренка В.Г. до предмета цього злочину відносять рибу та диких водних тварин, що перебувають у стані природної свободи [48, с. 446]; М.І. Хавронюк стверджує, що предметом цього злочину є риба та дикі водні тварини [49, с. 227]; О.А. Чуваков наполягає на тому, що предметом цього злочину є риби і дикі водні тварини, що знаходяться в природних умовах: у штучних і природних водоймах [50, с. 530]; О.О. Дудоров до предмета цього злочину відносить риб і диких водних тварин, які перебувають у стані природної свободи [51, с. 668]. До риб О.О. Дудоров відносить – риби різних видів на всіх стадіях свого розвитку – статевозрілі екземпляри, мальки, ікра (прісноводні, солонувато-водні, морські, андромні, катадромні, напівпрохідні) [51, с. 664]. Натомість до диких водних тварин, як він вважає, необхідно відносити морських ссавців (дельфіни, кити, тюлені, моржі, нерпи); ракоподібні і водні безхребетні тварини (раки, краби, креветки, трепанги, морські їжаки, морські зірки, зміхвостки, голотурії); молюски (головонігі, червононогі, двостулкові – мідії, устриці тощо) [51, с. 664]. А.В. Наумов під предметом злочину порушення правил охорони рибних запасів (ст. 257 КК РФ)

розуміє не тільки рибні запаси, але й водні тварини і водні рослини, що утворюють кормові запаси [52, с. 228]. В зазначеному складі злочину автор цієї точки зору деталізацію предмета злочину не дає, але таку можна отримати у цьому ж джерелі, але стосовно ст. 256 КК РФ, де до водних тварин він відносить прісноводних і морських риб [52, с. 228]. До морських звірів А.В. Наумов відносить морських ссавців (наприклад, кити, моржі, тюлені, нерпи), а до інших водних тварин відносить безхребетних (наприклад, трепанги, кальмари, морські гребінці) [52, с. 224]; Н.О. Лопашенко під предметом злочину порушення правил охорони рибних запасів ст. 257 КК РФ розуміє правила охорони рибних запасів, під якими вважає обов'язкові для виконання норми, що встановлені природоохоронними та іншим законодавством, спрямованим на забезпечення збереження водної фауни у процесі діяльності людини [53, с. 192]. Не дивлячись на те, що стосовно зазначеної статті Н.О. Лопашенко не пояснює, що являють собою рибні запаси, але стосовно ст. 256 КК РФ вона дає пояснення, що потрібно розуміти під рибами (це надклас водних хребетних, особливості анатомії, фізіології, екології і поведінка яких визначаються існуванням у воді, температура тіла риб непостійна, вони дихають зябрами, хоча є двоякодихаючі форми – прісноводні або морські риби. До надкласу риб відносяться, зокрема короп, карась, лящ, осетер, форель, щука, сом, стерлядь, тунець, камбала, тріска, акула) [53, с. 179]. Під морським звіром вона розуміє ссавців, сферою місцезнаходження яких є морське середовище (ссавці в свою чергу, – це клас хребетних тварин, для яких характерні молочні залози, що виробляють молоко для годування потомства, волосяний покрив, більш або менш постійна температура тіла, легеневе дихання, 4-х камерне серце. До них відносяться першозвіри, або клоачні – загін однохордових, і живонароджуючих – сумчасті і плацентарні. Наприклад, котики, морські бобрі, тюлені, кити, морські леви, дельфіни) [53, с. 179]. Стосовно інших водних тварин Н.О. Лопашенко зазначає, що до них відносяться прісноводні ссавці (байкальські і ладожські тюлені); водні безхребетні тварини, зокрема, губки, коралові і інші поліпи, медузи, молюски, зокрема, мушлі, хітони, каракатиці, морські їжаки, морські лілії, голотурії, ракоподібні, зокрема, раки, креветки, краби, омари, лангусти тощо [57, с. 179–180]; В.А. Клименко предметом цього злочину (ст. 250 КК України) розуміє рибу та диких водних тварин, що перебувають у природних умовах [54, с. 312].

Визначення предмета злочину, передбаченого ст. 250 КК України, запропоноване С.Б. Гавришем, автором Науково-практичного коментаря до КК України під редакцією М.О. Потебенька, В.Г. Гончаренка, а також М.І. Хавронюком, В.А. Клименком, О.А. Чуваковим, є надто поверхневим. Вони майже повторюють те описання, яке дається в ст. 250 КК України. Такий підхід не сприяє застосування закону в практичній діяльності правоохоронних органів та суду. Більш вдалим роз'ясненням предмета цього злочину, на наш погляд є формулювання предмета А.В. Наумовим, Н.О. Лопашено та О.О. Дудоровим, які використовують не лише його описання, яке передбачене законом ст. 257 КК РФ (це стосується Н.О. Лопашенко, А.В. Наумова) та ст. 250 КК України (це стосується О.О. Дудорова), але й передбачає перелік цих предметів злочинів.

З метою більш детального з'ясування предмета злочину, передбаченого ст. 250 КК України необхідно використати те позитивне, що є у визначеннях авторів, які нами аналізуються. До таких позитивних моментів, які нам допоможуть належним чином зрозуміти предмет цього злочину, слід віднести наступне: 1) що предметом цього злочину є рибні запаси або дикі водні тварини; 2) що ці рибні запаси або дикі водні тварини перебувають у стані природної волі, а отже охороняється також середовище мешкання та водних тварин; 3) що ці рибні запаси або дикі водні тварини знаходяться в штучних або природних водних об'єктах; 4) що це риби різних видів на всіх стадіях свого розвитку – статевозрілі екземпляри, мальки, ікра (прісноводні, солонуватоводні, морські, андромні, катадромні, напівпрохідні (О.О. Дудоров); 5) що до диких водних тварин відносяться морські ссавці (дельфіни, кити, тюлені, моржі, нерпи); ракоподібні і голкошкірі водні безхребетні тварини (раки, краби, креветки, трепанги, морські їжаки, морські зірки, змієхвостки, голотурії). До безхребетних А.В. Наумов ще додає морських гребінців; молюски (головонігі, червононогі, двостулкові – мідії, кальмари, устриці тощо) (О.О. Дудоров); 6) що риби – це надклас водних хребетних, особливості анатомії, фізіології, екології і поведінка яких визначається існуванням у воді, температура яких постійна, вони дихають зябрами, хоча є і двоякодихаючі форми – прісноводні або морські риби (до надкласу риб відносяться, зокрема, коропа, карась, лящ, осетр, форель, щука, сом, стерлядь, тунець, камбала, тріска, акула, амур тощо) (Н.О. Лопашенко); 7) що морським звіром є ссавці, сферою місцезнаходження яких є морське середовище – це клас хребетних, для яких характерні молочні залози, що виробляють молоко для годування потомства, волосяний покрив, більш менш постійна температура тіла, легеневе дихання, чотирьох камерне серце (до них відносяться першозвіри, або клоачні – загін однохордових і живонароджуючих – сумчасті і плацентарні. Наприклад, котики, морські бобри, тюлені, кити, морські леви, дельфіни) (Н.О. Лопашенко); 8) щодо інших водних тварин відносяться прісноводні ссавці – це байкальські і ладожські тюлені; водні безхребетні тварини, зокрема, губки, коралові й інші поліпи, медузи, молюски, зокрема, мушлі, хітони, каракатиці, морські їжаки, морські лілії, голотурії, ракоподібні, зокрема, раки, креветки, краби, омари, лангусти тощо (Н.О. Лопашенко).

Аналіз зазначених точок зору на предмет цього злочину свідчить про те, що хоча вони дають певний поштовх до з'ясування предмету цього злочину, але слід врахувати, що такий підхід не вносить достатнього внеску: 1) в теорію кримінального права; 2) в практику застосування кримінального закону (в частині предмета цього злочину); 3) не сприяє дотриманню законності при здійсненні кримінальних проваджень стосовно цих злочинів.

З метою подальшого дослідження предмета злочину, передбаченого ст.250 КК України, необхідно з'ясувати наступну термінологію, яка використовується в законі: 1) «рибні запаси»; 2) «дикі водні тварини»; 3) «дикі тварини»; 4) «водні тварини»; 5) «рибні ресурси загальнодержавного значення»; 6) «рибні та інші водні ресурси».

Розглянемо кожний з цих термінів. Так, рибні запаси — це «різновид риб. ресурсів, який поряд з мор. ссавцями, вод. безхребетними і вод. рослинами є об'єктом вод. промислу. До Р. з. належать прісноводні, солонуватоводні, морські, анадромні, напівпрохідні, катадромні риби на всіх стадіях розвитку, життя яких постійно або на окр. стадіях розвитку неможливе без перебування (знаходження) у воді. В Україні охорона і використання Р. з. здійснюються відповідно до Законів «Про охорону навколишнього природного середовища» (1991), «Про тваринний світ» (2001) та ін. Р. з., що перебувають у стані природної волі, а також у межах тер. і внутр. морських вод, континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони України, поверхневих водойм, що знаходяться або використовуються на тер. більш як однієї області, тер. природно-заповід. фонду України, належать до риб. ресурсів загальнодерж. значення...» [55]. Натомість дикі тварини — це «хордові, в тому числі хребетні (ссавці, птахи, плазуни, земноводні, риби та інші) і безхребетні (членистоногі, молюски, голкошкірі та інші) у всьому їх видовому і популяційному різноманітті на всіх стадіях розвитку (ембріони, яйця, лялечки тощо), які перебувають у стані природної волі, утримуються у напіввільних умовах чи в неволі» [56]. Крім того, дикі тварини — це «тварини, природним середовищем існування яких є дика природа у тому числі ті, які перебувають у неволі чи напіввільних умовах» [57; 58].

Стосовно диких тварин та інших об'єктів тваринного світу, віднесених до природних ресурсів загальнодержавного значення відзначається, що це дикі тварини, що перебувають у стані природної волі, а також інші об'єкти тваринного світу, що перебувають у межах територіальних і внутрішніх морських вод, континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони, водойм, що знаходяться на території більш ніж однієї області, державних мисливських угідь, територій природно-заповідного фонду України і лісів державного значення» [59]. Відносно водних тварин, то їх тлумачення має наступний зміст, зокрема в «Енциклопедическом словаре Ф.А. Брокгауза и И.А. Эфрона» — це «...тварини, що живуть постійно у воді, характеризуються формою тіла, маючи вид веретена або човники; така форма найбільш зручна для пересування у воді, тому що легко долає опір, що представляється водою. Кінцівки цих тварин отримують форму лапа або плавника (китоподібні, риби) або ж поверхню кінцівок збільшується освітою перетинок між пальцями (гусак, качка) або війок на краї кінцівки (плавунец). Збільшення поверхні кінцівок дає можливість сильніше впиратися в воду, подібно весла. У В. тварин, що не мають кінцівок, для руху служать різні широкі бічні придатки (напр. Крилоногі, Pteropoda). - Водні тварини можуть бути розділені на прісноводних та морських. З прісноводних одні живуть тільки в проточній воді (напр., Форель), інші ж тільки в стоячій (карась, прудовик-Limnaeus). Деякі ж з них мешкають байдуже як у проточній, так і в стоячій воді, напр., Минь. З морських тварин одні тримаються поблизу берегів і називаються Побережний, або літоральних (напр., Камбала, восьминіг), інші - у відкритому морі і зв. пелагичеськими, напр., деякі медузи. Але є тварини, які, живучи постійно у морі, для розмноження входять в річки і потім знову йдуть у море, напр., Лосось, осетер та інші

прохідні риби; є й такі тварини, які живуть у річках, а для розмноження йдуть у море, напр., вугор річковий...» [60].

Натомість у Великій радянській енциклопедії дається пояснення стосовно водних тварин наступне: це «...гідробіонти, тварини, все життя яких проходить у воді. ... цим пояснюється можливість існування у воді тварин, прозоре, драглисте тіло яких позбавлене міцних покривів або підтримуючого скелетного апарату (медузи, сифонофори, гребневіки, сальпи і ін.)...»

Деякі представники вищих наземних класів тварин, які пішли від водних предків, в процесі еволюції повторно перейшли до водного способу життя. До таких вторинно-водних тварин належать: з ссавців — ластоногі, кити і сирени, з плазунів — деякі черепахи і змії, з комах — деякі жуки, клопи і ін., з м'якотілих — деякі легеневі молюски...» [61].

Отже, крім зазначених вище позитивних моментів, потрібно ще виокремити з означених нами тлумачень, ще наступні: 1) що до рибних належать прісноводні, солонуватоводні, морські, андромні, катадромні, напівпрохідні риби на всіх стадіях розвитку, життя яких постійно або на окремих стадіях розвитку неможливе без перебування (знаходження) у воді; 2) що рибні запаси перебувають у стані природної волі, а також у межах територіальних і внутрішніх морських вод, континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони України; 3) що дикі тварини — це хордові, в тому числі хребетні (ссавці, птахи, плазуни, земноводні, риби та інші) і безхребетні (членистоногі, молюски, голкошкірі та інші) у всьому їх видовому і популяційному різноманітті на всіх стадіях розвитку (ембріони, яйця, лялечки тощо), які перебувають у стані природної волі; 4) що дикі тварини, які перебувають у межах територіальних і внутрішніх морських вод, континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони, поверхневих водойм, що знаходяться на території більш ніж однієї області, державних мисливських угідь, територій природно-заповідного фонду України і лісів державного значення; 5) що ці тварини живуть у воді, характеризуються формою тіла, маючи вид веретена або човника, кінцівки їх отримують форму лапа або плавника, або ж поверхню кінцівок покривають перетинки або війок на краях кінцівок; 6) що ці тварини прісноводні та морські; 7) що це гідробіонти, тварини, все життя яких проходить у воді.

Висновок. На підставі проведеного дослідження можна зробити висновок щодо предмета злочину, передбаченого ст.250 КК України: 1) під рибними запасами слід розуміти прісноводні, солонуватоводні, морські, андромні, напівпрохідні, катадромні риби всіх видів на всіх стадіях розвитку (статевозрілі екземпляри, мальки, ікра), життя яких постійно або на окремих стадіях розвитку неможливе без перебування (знаходження) у воді, що перебувають у стані природної волі, які знаходяться у рибогосподарських штучних природних водних об'єктах, а також у межах територіальних і внутрішніх морських вод, континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони України, водойм, що знаходяться на території більш ніж однієї області, державних мисливських угідь, територій природно-заповідного фонду України і лісів державного значення;

2) під дикими водними тваринами слід розуміти гідробіонти, тварини, все життя яких проходить у воді, хордові, в тому числі хребетні — першозвіри, або клоачні — загін однохордових і живонароджуючих — сумчасті і плацентарні (морські і прісноводні ссавці, плазуни, земноводні) і безхребетні (членистоногі, молюски, голкошкірі, ракоподібні) в всьому їх видовому і популяційному різноманітті на всіх стадіях розвитку (ембріони, яйця, лялечки тощо), що перебувають у стані природної волі, які знаходяться у рибогосподарських штучних або природних водних об'єктах, а також у межах територіальних і внутрішніх морських вод, континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони, водойм, що знаходяться на території більш ніж однієї області, державних мисливських угідь, територій природно-заповідного фонду України і лісів державного значення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Кузьмін С.А.* До питання про удосконалення дефініції предмета злочину в теорії вітчизняного кримінального права / С.А. Кузьмін // Вісник асоціації кримінального права України. — 2013. — № 1(1) — С. 195—200.
2. *Коржанський М.Й.* Нариси уголовного права / М.Й. Коржанський. — К. : ТОВ «Генега», 1999. — 207 с.
3. *Коржанський М.Й.* Уголовное право України: Загальна частина: [курс лекцій] / М.Й. Коржанський. — К. : Наукова думка, 1996. — 334 с.
4. *Музыка А.А., Лашук Є.В.* Предмет злочину: теоретичні основи пізнання: Монографія / А.А. Музыка, Є.В. Лашук. — К. : ПАЛИВОДА А.В., 2011. — 192 с.
5. *Панов М.М.* Кримінальна відповідальність за незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, обладнанням для їх виготовлення: дис...кандидата юрид. наук. за спец.: 12.00.08. — кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право / Микола Миколайович Панов. — Харків : Інститут вивчення проблем злочинності Академії Правових наук України, 2006. — -194 с.
6. *Вітко О.Ю.* Поняття предмета злочину як елемента складу злочину / О.Ю. Вітко // Юридична наука. — 2013. — № 11. — С. 27-34.
7. *Коржанский Н.И.* Предмет преступления (понятия, виды и значение для квалификации): Учебное пособие / Н.И. Коржанский. — Волгоград : Волгоградская Высшая следственная школа МВД СССР, 1976. — 56 с.
8. Кримінальне право України. Загальна частина: [підручник для студ. юрид. вузів і фак.]; за ред. П.С. Матишевського та ін. — К. : Юринком Інтер, 1997. — С. 124-133.
9. *Фесенко Є.В.* Цінності як об'єкт злочину / Є.В. Фесенко // Право України. — 1999. — № 6. — С. 75-78.
10. *Тацкий В.Я.* Объект и предмет преступления в советском уголовном праве [текст] / В.Я. Тацкий. — Харьков : Вища шк. Изд-во ХГУ, 1988. — 198 с.
11. *Загородников Н.И.* Понятие объекта преступлений в советском уголовном праве / Н.И. Загородников // Тр. ВЮА. — 1945. — Вип.13. — С. 40-48.
12. *Бажанов М.И.* Уголовное право Украины: Общая часть: [конспект лекций] М.И. Бажанов. — Днепропетровск : Пороги, 1992. — 168 с.

13. *Панов Н.И.* Понятие предмета преступления по советскому уголовному праву / Н.И. Панов // Проблемы правоповедения: Республ. межведом. научн. сб. – Вып. 45. – К. : Вища школа, 1984. – С. 67-73.

14. *Кравцов С.Ф.* Предмет преступления: автореферат дис. канд. юрид. наук: специальность 12.00.08. – уголовное право и криминология; уголовно-исправительное право / С.Ф. Кравцов. – Л., 1976. – 24 с.

15. *Панов М.М.* Кримінальна відповідальність за незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків / М.М. Панов: Монографія / Наук. ред. д-р юрид. наук, професор, акад. АПРН України В.І. Борисов. – Х. : Право, 2009. – 184 с.

16. *Лащук Є.Ф.* Предмет злочину в кримінальному праві України: дис. канд. юрид. наук: 12.00.08 / Єфрем Вікторович Лащук. – К. : Національна академія внутрішніх справ України, 2005. – 20 с.

17. Уголовное право Украины: Общ. часть: Учебник; под ред. М.И. Бажана, В.В. Сташиса, В.Я. Тацья. – Х. : Право, 1977. – 412 с.

18. *Розенберг Д.Н.* О понятии имущественных преступлений в советском уголовном праве (объект и предмет посягательства) / Д.Н. Розенберг // Учен. зап. Харьк. юрид. ин-та. – Вып. 3. – Харьков, 1948. – С.60-74.

19. Советское уголовное право. Общая часть: В 18-ти – Вып. 3 / Гришаев П.И. Понятие преступления. Причины преступности. – М. : ВЮЗИ, 1960. – 68 с.

20. *Васильев А.Н.* Преступления против социалистической собственности / А.Н. Васильев // Советское уголовное право. Часть Особенная [в 13-ти вып.]; под общ. ред. А.Н. Васильева. – Вып. 3. – М. : М-во высш. Образования СССР. Всесоюзный юрид. заочн. ин-т, 1959. – 46 с.

21. *Михайлов М.П.* Уголовная ответственность за кражу личного имущества и разбой (по советскому праву) / М.П. Михайлов. – М. : Госюриздат, 1958. – 156 с.

22. *Пионтковский А.А.* Учение о преступлении по советскому уголовному праву / А.А. Пионтковский. – М. : Госюриздат, 1961. – 666 с.

23. *Кудрявцев В.Н.* К вопросу о соотношении объекта и предмета преступления / В.Н. Кудрявцев // Труды ВЮА. – Вып. 13. – М., 1951. – С. 52-59.

24. *Беляев Н.А.* Объект преступления/Н.А. Беляев// Курс советского уголовного права; отв. ред. Н.А. Беляев, М.Д. Шаргородский; Ленингр. гос. ун-т им.А.А. Жданова. Часть Общая [Н.А. Беляев, Н.С. Лейкина, В.К. Глистин и др.]. – Л. : Изд-во Ленинг. ун-та им. А.А. Жданова, 1968. – т. 1. – С. 275-311.

25. *Фролов Е.А.* Спорные вопросы общего учения об объекте преступления / Е.А. Фролов// Учен. труды сведловск. юрид. ин-та, 1969. – Вып. 10. – С. 104-225.

26. *Никифоров Б.С.* Объект преступления по советскому уголовному праву / Б.С. Никифоров. – М. : Госюриздат, 1960. – 229 с.

27. *Музыка А.А., Лащук Є.В.* Предмет злочину: Теоретичні основи пізнання: Монографія / А.А. Музыка, Є.В. Лащук. – К. : Паливода А.В., 2011. – 192 С.

28. *Глистин В.К.* Проблема уголовно-правовой охраны общественных отношений (Объект и квалификация) / В.К. Глистин. – Л. : Изд – во Ленингр. гос. ун-та, 1979. – 127 с.

29. *Тацій В.Я.* Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві України: Навч. посібник / В.Я. Тацій. – Харків : Українська юридична академія, 1994. – 80 с.

30. *Александров Ю.В.* Кримінальне право України: Загальна частина: Підручник / Ю.В. Александров, В.А. Клименко. – К. : МАУП, 2004. – 32 с.

31. *Бантшиев О.Ф.* Кримінальна відповідальність за злочини проти національної безпеки України (проблеми кваліфікації): Монографія / О.Ф. Бантшиев. – К. : Вид-во НАСБ України, 2001. – 122 с.

32. *Матвійчук В.К.* Теоретичні та прикладні проблеми кримінально-правової охорони навколишнього природного середовища: Монографія / В.К. Матвійчук. – К. : ВНЗ «Національна академія управління», 2011. – 368 с.

33. *Кузьмін С.А.* Кримінальна відповідальність учасників організованих груп корисливо-насильницької спрямованості: Монографія / С.А. Кузьмін. – К. : ПАЛИВОДА А.В., 2011. – 132 с.

34. *Кудрявцев В.Н.* К вопросу о соотношении объекта и предмета преступления / В.Н. Кудрявцев // Советское государство и право. – 1951. – №8. – С. 55-62.

35. *Ожегов С.И.* Словарь русского языка. Ок. 57000 слов / Под ред. чл.-корр. АН СССР Н.Ю. Шведовой. – [19 изд., испр.] – М. : Рус.яз, 1987. – 846 с.

36. Словник української мови. – Т. 2 (г-ж) / [ред. колегія І.К. Білодіт, А.А.чБурячок, Г.М. Гнатюк, П.Й. Горещкий, Л.Л. Гумецька]; ред. тому П.П. Дощенко, Л.А. Юрчук. – К. : Наукова думка, 1971. – 550 с.

37. Словник української мови. – Т. 5 (н-о) / [редакційна колегія І.К. Білодіт, А.А. Бурячок, В.О. Винник, Г.М. Гнатюк, П.Й. Горещкий]; ред. тому В.О. Винник, Л.А. Юрчук. – К. : Наукова думка, 1974. – 840 с.

38. *Матвійчук В.К.* Кримінально-правова охорона навколишнього природного середовища (кримінально-правове та кримінологічне дослідження): Монографія/ В.К. Матвійчук. – К. : Азимут-Україна, 2005. 2 464 с.

39. *Сергеева Т.Л.* Охрана природы по советскому уголовному законодательству / Т.Л. Сергеева // Правовые вопросы охраны природы в СССР / Отв. ред. Г.Н. Полянская. – М. : Госюриздат, 1963. – С. 168-227.

40. *Винокуров В.Н.* Объект преступления: аспекты понимания, способы установления и применения уголовного закона: Монография / В.Н. Винокуров. – М. : Юрлитинформ, 2012. – 288 с.

41. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-14 / Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25-26. – Ст. 131.

42. Українська радянська енциклопедія. Головна ред. колегія О.К. Антонов, М.П. Бажан, Б.Є. Патон та ін. – К. : Головна редакція Української радянської енциклопедії, 1984. – Т.11. – 608 с.

43. Биологический энциклопедический словарь / Гл. ред. Гиляров; [редкол.: А.А. Бабаев, Т.Т. Винберг, Г.А. Заварзин и др.] – М. : Сов. Энциклопедия, 1986. – 831 с.

44. Советский энциклопедический словарь / Гл. ред. А.М. Прохоров. – 3-е изд. – М. : Сов. Энциклопедия, 1984. – 160 с.

45. Українська радянська енциклопедія / Головна ред. колегія О.К. Антонов, М.П. Бажан, Г.А. Швед. – К. : Головна редакція Української радянської енциклопедії, 1979. – Т.4. – 560 с.

46. Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довілля: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 10.12.2004 р. № 17 // Вісник Верховного суду України. – 2005. – № 1 (53). – С. 9–12.

47. *Гаєриш С.Б.* Коментар до ст. 250 КК України // Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар: У 2 т. – Т.2.: Особлива частина / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін.; за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. – [5-те вид., допов.] – Х. : Право, 2013. – С. 451–453.

48. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України: У 2-х ч. / Під заг. ред. Потебенька М.О., Гончаренка В.Г. – К. : Форум, 2001, Ч.2. – 944 с.
49. *Хавронюк М.І.* Довідник з особливої частини з Кримінального кодексу України / М.І. Хавронюк. – К. : Істина, 2004. – 504 с.
50. *Чуваков О.А.* Преступления против окружающей среды / О.А. Чуваков // Уголовный кодекс Украины. Комментарий / Под ред. Ю.А. Кармазина и Е.Л. Стрельцова. – Харьков : ООО «Одиссей», 2001. – С.496–541.
51. *Дудоров О.О.* Злочини проти довкілля / О.О. Дудоров // Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 р.; за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – [9-те вид., переробл. та допов.] – К. : Каннон, А.С.К., 2001. С. 629–672.
52. *Наумов А.В.* Российское уголовное право: [курс лекций: В 3 т. – Т.3. Особенная часть (главы XI–XXI) / А.В. Наумов. – [4-е изд., перераб. и доп.] – М. : Волтас Клувер, 2007. – 656 с.
53. *Лопашенко Н.А.* Экологические преступления: Комментарий к главе 26 УК РФ / Н.А. Лопашенко. – СПб : Изд-во «Юридический центр Пресс», 2002. – 802 с.
54. *Клименко В.А.* Злочини проти довкілля / В.А. Клименко // Кримінальне право України. Особлива частина: Підручник (Ю.В. Александров, О.О. Дудоров, В.А. Клименко та ін.) // За ред. М.І. Мельника. – К. : Юридична думка, 2004. – С.267-317.
55. *Погрібний О.О.* Рибне господарство. «Циклон – енциклопедії та словники»: електронна енциклопедія. – Режим доступу: <http://cyclop.com.ua/content/view/1298/58/1/3/>
56. Про тваринний світ: Закон України від 3 березня 1993 р. (Із змінами, внесеними згідно із законом № 81/96) // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 23. – Ст.873.
57. Про захист тварин від жорстокого поводження: Закон України від 11 лютого 2006 р. № 3447–IV// Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 27. – Ст.230.
58. Про затвердження Порядку утримання та розведення диких тварин, які перебувають у стані неволі або в напіввільних умовах: Наказ міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 30.09.2010 р. № 429 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 2. – Ст. 128.
59. Про затвердження Правил видачі дозволів на спеціальне використання диких тварин та інших об'єктів тваринного світу, віднесених до природних ресурсів загальнодержавного значення: Наказ Мінекобезпеки від 26.05.1999 р. № 115 // Офіційний вісник України офіційне видання. – 1999. – № 37. – стор. 110, код акту 10707/1999.
60. Энциклопедический словарь Ф.А. Брокгауза и И.А. Ефрона http://dic.academic.ru/dic.nsf/brokgauz_efron/23063/%D0%92%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D1%8B%D0%B5
61. *Нікітін Н.* Водні тварини / Н. Нікітін // Велика радянська енциклопедія: Електронний ресурс: http://vseslova.com.ua/word/%D0%92%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D1%96_%D1%82%D0%B2%D0%B0%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%B8-19107u

Мельниченко В.Л. Предмет злочину проведення вибухових робіт з порушенням правил охорони рибних запасів

У статті розглядається місце предмета злочину у складі злочину, з'ясовуються питання відмінності предмета злочину від предмета суспільних відносин. Проаналізовані дискусійні позиції вчених стосовно предмета злочину, який досліджується. Пропонується авторське визначення предмета злочину, передбаченого ст.250 КК України.

Ключові слова: *рибні запаси, дикі водні тварини, предмет злочину, предмет відносин.*

Мельниченко В.Л. Предмет преступления проведения взрывных работ с нарушением правил охраны рыбных запасов

В статье рассматривается место предмета преступления в составе преступления, выясняются вопросы отличия предмета преступления от предмета общественных отношений. Анализируются дискуссионные позиции ученых относительно предмета преступления, который исследуется. Предлагается авторское определение предмета преступления, предусмотренного ст. 250 УК Украины.

Ключевые слова: *рыбные запасы, дикие водные животные, предмет преступления, предмет отношений.*

Melnichenko V.L. Subject blasting crime in violation of the rules of fish stocks

The article deals with the subject of the offense in place of an offense being investigated differences in the subject matter of the crime on the subject of public relations. Scientists analyzed controversial positions regarding the subject of the offense investigated. Author proposed definition of the crime under Art. 250 of the Criminal Code of Ukraine.

Keywords: *fisheries, wild aquatic animals, the object of the crime, the object relations.*

Стаття надійшла до редакції 23.12.2014.